

به نام خدا

اصول و مبانی شطرنج

دکتر: بهار سیف پناهی شعبانی

عضو هیئت علمی دانشگاه زنجان

عنوان و نام پدیدآور : اصول و مبانی شطرنج/جبار سیف پناهی شعبانی.

مشخصات نشر : زنجان : دانشگاه زنجان، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری : ب، ۱۹۲ص: مصور، جدول، نمودار.

شابک : 978-964-8885-96-5

وضعیت فهرست نویسی : فیفا

یادداشت : دانشگاه زنجان

موضوع : شطرنج — بازی‌ها / Chess — Collections of games

موضوع : شطرنج — راهنمای آموزشی / Chess — Study and teaching

شناسه افزوده : سیف پناهی شعبانی، جبار، ۱۳۶۰

شناسه افزوده : دانشگاه زنجان

رده بندی کتبه : ۱۳۹۷ الف ۹۶/س ۱۴۵۲/GV

رده بندی دیویی : ۷۹۴/۱۰۷

شماره کتابشناسی ملی : ۵۶۸۲۰

دانشگاه زنجان

اصول و مبانی شطرنج

دکتر جبار سیف پناهی شعبانی

عضو هیئت علمی دانشگاه زنجان

سال چاپ: ۱۳۹۷

نوبت چاپ: اول

شمارگان: ۵۰۰ جلد

قیمت: ۳۰۰۰۰ ریال

ناشر: انتشارات دانشگاه زنجان

ویراستار: دکتر مهدی شبیری

صفحه‌آرایی و طرح جلد: انتشارات پادینا

چاپ و صحافی: فانوس

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۸۸۸۵-۹۶-۵

زنجان، کیلومتر ۵ جاده تبریز، دانشگاه زنجان، حوزه معاونت پژوهشی، واحد انتشارات.

تلفن: ۰۲۴-۳۳۰۵۲۶۴۱ فاکس: ۰۲۴-۳۲۲۸۳۰۷۷

فصل اول: تاریخچه و فواید شطرنج

- تاریخچه‌ی شطرنج ۹
- فواید و مزیت‌های شطرنج ۱۲

فصل دوم: آشنایی با صفحه و مهره‌ها شطرنج

- صفحه شطرنج و مهره‌ها ۱۸
- نحوه بازی ۱۹
- ثبت حرکات ۱۹
- پیاده ۲۱
- رخ ۲۳
- فیل ۲۴
- وزیر ۲۵
- شاه ۲۵
- اسب ۲۶
- قدرت و ارزش نسبی مهره ۲۷

فصل سوم: هدف بازی شطرنج

- هدف بازی ۳۲
- مات با رخ ۳۷
- مات با وزیر ۳۹
- مات با دو فیل ۴۰
- مات با فیل و اسب ۴۰
- مات با دو رخ ۴۱
- کیش و مات‌های بنیادی و ساده در شطرنج ۴۲
- تساوی ۴۷
- ترفیع پیاده ۵۰
- قلعه ۵۴

فصل چهارم: تاکتیک‌های بنیادی بازی شطرنج

- آچمزی ۵۸
- حمله‌ی پیکانی ۶۱
- حمله‌ی دوگانه ۶۲
- حمله‌ی برخاست ۶۵

- ۶۷ کیش برخاست
- ۶۸ کیش دوگانه
- ۶۸ تمپو
- ۶۹ زوگروانگ
- ۷۱ منحرف کردن
- ۷۲ محاسبه
- ۷۵ قربانی
- ۷۶ ترکیب
- ۷۸ تناوت استراتژی و تاکتیک

فصل پنجم: مراحل بازی شطرنج

- ۸۲ مراحل سه گانه ی بازی شطرنج
- ۸۹ گشایش
- ۹۰ گامبی
- ۹۱ آشنایی با گشایش ها
- ۱۰۵ تمرینات تاکتیکی
- ۱۱۷ پاسخ تمرینات تاکتیکی
- ۱۱۹ تمریناتی برای تقویت آخر بازی
- ۱۲۴ پاسخ تمرینات آخر بازی

فصل ششم: اصول بازی شطرنج

- ۱۲۸ ۵۱ اصل برای بازی شطرنج

فصل هفتم: عنوان های فیده، روش سوئیسی و قوانین شطرنج

- ۱۵۴ عنوان های فیده
- ۱۵۶ نحوه برگزاری مسابقه های شطرنج به روش سوئیسی
- ۱۶۵ قوانین شطرنج فیده

پیوست

- ۱۸۷ اصطلاحات تخصصی شطرنج
- ۱۹۰ منابع

امروزه بسیاری از کشورهای غربی به اثرات مثبت شطرنج بر ذهن و خلاقیت کودکان اذعان دارند. ثابت شده است که شطرنج تصمیم گیری منطقی، تمرکز، حافظه، هوش، ریاضیات، قدرت حل مسئله، مهارت خواندن، اعتماد به نفس، و توانایی روبرو شدن با مشکلات زندگی را تقویت می کند. با توجه به این اثرات و فواید مثبت، شطرنج در بسیاری از کشورهای جهان جزو دروس اجباری و یا اختیاری در مدارس است. همچنین ثابت شده که موثرترین راه برای جلوگیری از آلزایمر شطرنج است. در کشور ما نیز چند سالی است که خانواده ها به اهمیت شطرنج پی برده و بچه های خود را از سنین پایین به سمت این ورزش هدایت می کنند. استقبال از شطرنج در کشور ما باعث جهش چشمگیری در این رشته شده است. اگر تا چند سال پیش تنها یک استاد بزرگ در ایران داشتیم، امروز نزدیک به ۲۰ استاد بزرگ و تعداد زیادی استاد بین المللی و فیده در کشور داریم. نوجوانان و جوانان کشورمان در سال های اخیر در رقابت های جهانی و آسیایی بسیار خوب درخشیده اند.

با توجه به استقبال جامعه از شطرنج و پی بردن به اهمیت آن در موفقیت تحصیلی و زندگی کودکان، نوجوانان و جوانان؛ برای دانشجویان علوم ورزشی

بدون شک شطرنج یکی از پیچیده ترین ورزش های موجود است. در وصف پیچیدگی شطرنج همان بس که گفته می شود تعداد حرکت های ممکن در هر بازی شطرنج بیشتر از اتم های سازنده جهان است. بسیاری از مردم شطرنج را یک صفحه ی مربعی ۶۴ خانه ای با ۳۲ مهره می بینند و گاهی آن را با بازی ها مقایسه می کنند. البته این مقایسه به خاطر عدم آگاهی آنها به این ورزش است. اما واقعیت این است که شطرنج در حد بی نهایت می تواند پیچیده باشد. این پیچدگی آنقدر زیاد است که هزاران جلد کتاب شطرنج منتشر شده از اساتید و بزرگان شطرنج هنوز نتوانسته است تمام رموز شطرنج را بیان کند. به قول گری کاسپارف قهرمان افسانه ای شطرنج جهان تعداد حرکات احتمالی در یک بازی شطرنج از تعداد ثانیه های سپری شده پس از انفجار بزرگی که باعث خلق زمین شد، بیشتر است!

یادگیری شطرنج بسیار ساده است و پیشرفت در آن بسیار سخت. همه ی افراد به راحتی می توانند شطرنج را یاد بگیرند اما برای خوب بازی کردن و پی بردن به زیبایی ها و پیچیدگی های آن باید تلاش و پشتکار داشت. شطرنج به تمام معنا یک علم است، و خوب بازی کردن در آن نیازمند مطالعه ی عمیق و

که نشستن پشت میز مسابقه و رقابت در یک بازی ۵ ساعته نیازمند قوای جسمانی زیادی می باشد.

در کتاب حاضر سعی شده است به همه ی مباحث مربوط به شطرنج اشاره شود. کتاب با توضیح مختصری در مورد تاریخچه شطرنج و فواید و مزایای ورزش شطرنج برای آگاه کردن خوانندگان در باره ی ارزش، اهمیت و جایگاه این ورزش کم نظیر در زندگی همه افراد جامعه، خصوصاً کودکان و افراد مسن شروع می شود. در ادامه صفحه و مهره های شطرنج و نحوه ی حرکت آنها و همچنین نحوه ی ثبت حرکات بیان شده است. پس از آنکه خواننده با حرکت همه مهره های شطرنج آشنا شد، هدف از بازی شطرنج و نحوه ی مات کردن شاه یا پادشاه و نحوه ی پیروزی با مهره ها همراه با دیاگرام هایی مناسب توضیح داده شده است. در ادامه برای آشنایی خوانندگان و همچنین جهت تقویت بازی آنها با تکنیک های پایه ای و بنیادی شطرنج همچون: آپمزی، حمله ی پیکانی، حمله ی دو گانه، حمله ی برخاست، کیش برخاست، کیش دو گانه، قربانی، ترکیب، تمپو، زوگزوانگ، منحرف کردن، و همچنین محاسبه همراه با مثال های متنوع توضیح داده شده است. بعد از این مفاهیم مراحل سه گانه ی بازی شطرنج یعنی شروع بازی یا گشایش، وسط بازی و آخر بازی به

شطرنج فرصت خوبی برای یادگیری با هدف مربیگری و تدریس بعد از فارغ التحصیلی است. شطرنج رشته ای است که حداقل در مراحل اولیه بسیار کم هزینه می باشد. بر عکس دیگر رشته های ورزشی که نیازمند زمین و یا سالن اختصاصی است، شطرنج را می توان در یک اتاق کوچک هم آموزش داد. تنها ابزار لازم برای آموزش یک دست صفحه مهره برای فراگیر و یک صفحه آماده اش برای مربی است. در مقایسه شطرنج با دیگر رشته های ورزشی باید گفت هر چند شطرنج فعالیت جسمانی و تحرک بدنی ندارد، اما بدون شک هیچ رشته ای ورزشی به اندازه شطرنج نیازمند تمرکز و تفکر منطقی نمی باشد. اگر رشته های بدن و قوای جسمانی را تقویت می کنند، شطرنج، جنبه های فکری و روانی آدمی را تقویت می کند. در تعریف تربیت بدنی آمده است، که تربیت بدنی بخشی از نظام تعلیم و تربیت است که همه ابعاد وجود انسان (جسمانی، فکری، روحی، روانی، اخلاقی، اجتماعی) را از طریق فعالیت بدنی تربیت می کند و نه فقط بعد جسمانی. نقش شطرنج در پرورش ابعاد غیر جسمانی وجود آدمی واضح و مشخص است، هر چند که همه شطرنجبازان حرفه ای برنامه منظمی از ورزش های قدرتی و استقامتی را در کنار شطرنج دنبال می کنند، چرا

آنها حتی برای شطرنج بازان با تجربه می تواند بسیار مفید باشد. خواندن این بخش خصوصا برای شطرنج بازانی که مراحل اولیه آموزش را طی کرده اند، بسیار توصیه می شود. در انتها نیز برای علاقمندان به داوری و همچنین برگزار کننده گان مسابقات شطرنج، روش سوئسی در برگزاری مسابقات شطرنج و قوانین رسمی فدراسیون جهانی شطرنج (فیده) آورده شده است.

به سخن دو نفر از بزرگان بسنده می کنم. لئو تولستوی؛ نویسنده ی پر آوازه ی روسی که مسلمان شد می گوید: نمی توانم زندگیم را بدون شطرنج، کتاب و شکار تصور کنم.

دکتر زیگبرت تاراش؛ شطرنج باز، پزشک و نویسنده ی برجسته ی آلمانی می گوید: شطرنج مانند عشق و موسیقی این توانایی را دارد که تسلی بخش روح انسان باشد.

تفکیک توضیح داده شده است. برای آشنایی خواننده گان اشاره ای مختصر به تعدادی از شروع بازی ها به تفکیک گشایش های باز، نیمه باز و بسته شده است و برای هر گشایش نمونه ای از بازی های بزرگان شطرنج آورده شده است. در باره ی وسط بازی توضیحاتی داده شده است، با توجه به اینکه پیشتر در مورد تاکتیک های بنیادی شطرنج صحبت شد و بخش اعظم وسط بازی را همین تاکتیک ها می سازند، از توضیحات پیشتر در مورد این بخش خودداری شده و خواننده می تواند در قالب تمرینات تاکتیکی به صورت دسته بندی شده به تقویت وسط بازی خود بپردازد. در هر دسته از این تمرینات به ایده یا تم تمرینات اشاره شده است، تا خواننده این گونه مفاهیم و تاکتیک ها را که پیشتر مطالعه کرده بود، برای خود و به صورت عملی تمرین و مرور نماید. در مورد آخر بازی تمرینات زیادی آورده شده است. خواننده بعد از تفکر و پاسخ به این تمرینات می تواند در بخش پاسخ به تمرینات آخر بازی، صحت پاسخ های خود را چک کند. در ادامه اصول بازی شطرنج بیان شده است، در بیان هر اصل سعی شده است، توضیح کامل برای فهم بیشتر خواننده، همراه با نموداری مرتبط با همان اصل برای درک بیشتر آورده شده است. آگاهی از اصول شطرنج و مرور